

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

DĚTSKÝ VÝTVARNÝ PROJEV V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

Vedoucí práce: PhDr. Michal Filip, Ph.D.

Autor práce: Radka Dvořáková

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: 2.

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

.....
Radka Dvořáková

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Michalu Filipovi, Ph.D. za cenné rady a ochotu při vedení mé bakalářské práce.

Abstrakt

DVOŘÁKOVÁ, R. *Dětský výtvarný projev v předškolním věku*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce M. Filip.

Klíčová slova: dětský výtvarný projev, předškolní věk, výtvarné techniky, volný čas, výtvarná kreativita, diagnostické možnosti, výtvarná typologie, psychodiagnostické metody

Bakalářská práce se zabývá výtvarným projevem dětí předškolního věku. Pojednává o výtvarných technikách v tomto období a dokládá praktické ukázky tvorby formou výtvarných lekcí. Pozornost je věnovaná také volnému času a výtvarným činnostem vznikajícím ve volném čase.

V teoretické části blíže charakterizují pojem volný čas, dětský výtvarný projev a předškolní věk. Poukáží na zvláštnosti daného věku a nastíním diagnostické možnosti dětského výtvarného projevu. Blíže charakterizují tvořivost jako výchozí pojem a specifikují výtvarné techniky v předškolním věku. Cílem bakalářské práce bude ověřit teoretické poznatky v praxi formou praktických ukázkových lekcí výtvarné tvorby dětí.

Praktická část je tvořena formou ukázkových lekcí výtvarné tvorby 5 dětí předškolního věku. Popisují zde a zhodnocují jednotlivé činnosti na základě stanovených cílů a dokládám ukázky tvorby dětí.

Abstract

Children's art expression preschool age, Budweis 2015, bachelor thesis, University of South Bohemia, Faculty of theology, department of pedagogy, leader thesis M. Filip.

Key words: Children's art expression, preschool age, art technique, free time, art creativity, diagnostic possibilities, art typology, psychodiagnostic methods

The bachelor thesis deals with an art expression of children preschool age. There is art techniques in this age and illustrate practical samples by the sample lessons. Attention is given to free time and art activity is formed in free time.

In theoretical part I characterize concept free time children's art expression and preschool age. I will focus on speciality every age and I will try delineate diagnostic opportunities of children's art expression. I describe creativity like initial concept and specific techniques in preschool age.

The aim of the thesis is check theoretical knowledge in practice by the sample lessons of children's art expression. The practical part is made by art lessons of five children in preschool age, I evaluate action and add children's illustration of creation which is based on my aims.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Volný čas	10
1. 1 Definice volného času	10
1. 2 Cíl pedagogiky volného času.....	10
1. 3 Zájmová činnost.....	11
2. Předškolní věk.....	11
2. 1 Výtvarné vnímání v předškolním období.....	11
2. 2 Výtvarný projev a myšlení	12
3. Výtvarný projev z hlediska vývoje.....	12
3. 1 Vývoj dětské kresby	12
3. 1. 1 Názory na příčinu vzniku dětského výtvarného projevu.....	13
3. 2 Znaky dětského výtvarného projevu	14
3. 2. 1 Zobrazení člověka	15
3. 2. 2 Individuální rozdíly ve výtvarné práci dětí.....	16
3. 2. 3 Pedagogické využití znalostí výtvarné typologie	17
3. 3 Diagnostické možnosti dětského výtvarného projevu	18
3. 3. 1 Kresba a inteligence	18
3. 3. 1. 1 Testy využívající kresbu	18
3. 3. 2 Klasifikace psychodiagnostických metod	19
4. Tvořivost jako výchozí pojem	20
4. 1 Dětské vnímání přírody	20
4. 2 Výtvarná kreativita.....	20
4. 3 Výtvarné zkoumání.....	20
4. 4 Výtvarná hra	21
4. 5 Pojetí výtvarné výchovy.....	21
4. 6 Artefiletika.....	23
5. Výtvarné techniky v předškolním věku	24
5. 1 Grafické techniky pro děti.....	24
5. 2 Kresba.....	24
5. 3 Malba.....	25
5. 4 Objevování tvaru.....	26

5. 5 Příklady netradičních technik	27
5. 6 Inspirace moderním uměním a desingnem.....	27
6. Struktura výtvarné lekce.....	29
6. 1 Cíl výtvarné lekce	29
6. 2 Potřeby	29
6. 3 Příprava	29
6. 4 Motivace a hra	29
6. 5 Výtvarná činnost.....	29
6. 6 Zakončení	30
II. PRAKTICKÁ ČÁST	31
7. Popis výtvarné tvorby.....	31
7. 1 Cíl tvorby.....	31
7. 2 Motivace k činnostem	31
7. 3 Struktura výtvarných lekcí	31
7. 3. 1 „Podzimní strom s lístky a ježky“	32
7. 3. 2 „Slunce a jeho proměny“	34
7. 3. 3 „Já ve volném čase“	35
ZÁVĚR	37
Seznam literatury:	38
SEZNAM PŘÍLOH	40
PŘÍLOHY	41

ÚVOD

Ve své bakalářské práci na téma „Dětský výtvarný projev v předškolním věku“ se zabývám výtvarným projevem v předškolním věku. Ze své tříleté praxe v mateřské škole jsem načerpala mnohé poznatky a toto téma jsem si vybrala z důvodu blízkosti a zkušenosti s věkovou skupinou. Ve své práci se zabývám výtvarným projevem v kontextu volného času. Zaměřuji se na volný čas, pedagogikou volného času, zájmovou činnost a činnosti vznikající ve volném čase.

Předškolní věk je charakterizován jako věk hry. V poznávání světa dítěti pomáhá představivost. Rozvíjí se také fantazie. Dítě je zvědavé. Vykládá si realitu tak, aby pro něho byla srozumitelná. Předškolní věk také charakterizují v kontextu výtvarného vnímání. Předškolní věk končí vstupem do základní školy. Představuje jakousi přípravu a přechod do základní školy. V testech školní zralosti se také objevuje kresba lidské postavy. Ve své práci se zmiňuji o testech využívajících kresbu. Dětský výtvarný projev je potřeba rozvíjet. K rozvoji tvořivosti je důležité připravovat podnětné prostředí a motivovat děti k činnosti. Představuje to pro nás výzvu. Pokud se dítě pro činnost nadchne, je to výborný začátek. Dítě vnímá všemi smysly. Prožitek má nezastupitelnou roli ve výtvarném projevu. Dítě by si mělo činnost hlavně prožít. Využívat můžeme různé smyslové hry nebo hudební a dramatické činnosti, také literární činnosti, ať již se jedná o pohádky, básničky nebo příběhy, hádanky a mnohé další. Dítě by si mělo činnost osahat, vyzkoušet a následně prožít. Motivovat můžeme také různými experimenty, pozorováním a objevováním.

Pokládám si otázku, kde můžeme nacházet inspiraci k výtvarnému tvoření. Odpověď na tuto otázku můžeme hledat například v přírodě, kde nacházíme nepřeborné množství inspirace pro výtvarné tvoření. Příroda nabízí možnou inspiraci pro výtvarnou činnost. Důležitou roli ve výtvarné činnosti jak již jsem naznačila, hraje také představivost a vnímání.

Bakalářská práce je členěna na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se zabývám vývojem dětského výtvarného projevu. Blíže charakterizují předškolní věk a volný čas. Předškolní věk rozebírám také z hlediska výtvarného vnímání a myšlení. Zabývám se charakteristickými znaky dětského výtvarného projevu, názory na příčinu vzniku dětského výtvarného projevu a nastiňuji diagnostické možnosti dětského výtvarného projevu. Zabývám se kresbou využívající lidskou postavu. Jak již jsem naznačila, kresba lidské postavy se může objevovat také v testech školní zralosti. Zabývám se dále tvořivostí jako výchozím pojmem a rozebírám různé pohledy na tvořivost. Tvořivostí se zabývá mnoho

autorů. Specifikuji výtvarné techniky v předškolním věku a získané teoretické poznatky si ověřuji v praxi. Nastiňuji možnou strukturu výtvarných lekcí.

Cílem mé práce bude ověřit teoretické poznatky v praxi formou ukázkových lekcí výtvarné tvorby dětí předškolního věku.

V praktické části si ověřuji teoretické poznatky v praxi formou výtvarných lekcí. Dokládám praktické ukázky tvorby výtvarných lekcí podle stanovených výchovně-vzdělávacích cílů. Popisuji a hodnotím průběh a reflexi činností jednotlivých výtvarných lekcí a dokládám praktické ukázky tvorby 5 dětí předškolního věku.

„Dobrý den,“ pozdravil Malý princ.

„Dobrý den,“ řekl obchodník.

Byl to obchodník se znamenitými pilulkami utišujícími žízeň.

Když člověk polkne jednou týdně, nemusí už pít.

„Proč to prodáváš?“ zeptal se Malý princ.

„Je to velká úspora času,“ odpověděl obchodník.

Znalci to vypočítali. Ušetří se padesát tři minuty za týden.“

A co se udělá s těmito padesáti třemi minutami?“

„Co kdo chce..“

Kdybych já měl padesát tři minuty nazbyt, řekl Malý princ,

Šel bych docela pomaloučku ke studánce... (Exupéry A. Malý princ)

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Volný čas

„Volný čas považujeme za významný fenomén pro kultivaci osobnosti jedince, rozvoj jeho dispozic, nadání a talentu.“¹

1. 1 Definice volného času

Volný čas můžeme definovat buď pozitivně nebo negativně. Negativní definice volného času vycházejí z vymezení volného času vůči pracovní době. Pozitivní definice se pokouší vymezit volný čas na základě jeho vlastní kvality, myšleno jako čas, se kterým může jedinec svobodně nakládat. V pedagogice volného času se prosazuje pozitivní definice volného času. Při definování volného času můžeme rozlišit volný čas v širším slova smyslu a volný čas v užším slova smyslu. Jako volný čas v širším slova smyslu označujeme veškerý čas mimo pracovní dobu. Volný čas v užším slova smyslu v sobě nezahrnuje časové úseky spojené s prací.²

Volný čas představuje důležitou součást života dětí, mládeže a dospělých. Představuje příležitost k rozvoji osobnosti a k socializaci. Jedinec má svobodnou volbu činností, kdy mu zvolené činnosti přinášejí radost a potěšení. Činnosti ve volném čase jak již jsem naznačila, vedou k osobnímu rozvoji.

1. 2 Cíl pedagogiky volného času

Podle Opaschowského všeobecným cílem pedagogiky volného času je relativní autonomie jedince ve společnosti. Pod tímto pojmem je myšlena představa výchovy ke svobodě, k solidaritě a zodpovědnosti, dále pak ke kreativitě, ke komunikativnímu jednání a sociální angažovanosti. Pedagogika volného času by tak měla pomáhat k dosažení kompetence k svobodnému rozhodování, k sebeurčení a k participaci na společenském životě. Principem participace se zabývá Břetislav Hofbauer. Výchovná činnost v pedagogice volného času směřuje k rozvoji pozitivního potenciálu jedince prostřednictvím organizace, plánování a realizace volnočasových aktivit. Úsilí pedagoga volného času je zaměřeno na rozvoj komunikačních, kreativních a sociálních schopností.³

¹ KAPLÁNEK M., *Výchova a volný čas*, s.22

² Srov. KAPLÁNEK, M., *Čas volnosti-čas výchovy*, s. 24-25

³ Srov. KAPLÁNEK M., *Výchova a volný čas*, s. 45-46

1. 3 Zájmová činnost

Zájmová činnost je chápána jako cílevědomá aktivita zaměřená na rozvoj individuálních potřeb, zájmů a schopností. Zájmová činnost by měla umožňovat seberealizaci a sebevyjádření na základě osobních dispozic účastníků. Zájem je určitým druhem motivu a souvisí tak i s dílčími jinými motivy a tím jsou potřeby.⁴

2. Předškolní věk

Předškolní období trvá od 3 do 6-7 let. Konec této fáze je určen nástupem do školy. Předškolní věk můžeme charakterizovat jako diferenciaci vztahu ke světu. V jeho poznání dítěti pomáhá představivost. Je to fáze fantazijního zpracování informací a intuitivního uvažování, které je ještě neregulováno logikou. Dítě interpretuje realitu tak, aby pro něho byla srozumitelná a přijatelná. Významnou neverbální symbolikou je kresba, která se rozvíjí od fantazijního způsobu zpracování tématu k realistickému pojetí. Důležitá je v tomto období hra.⁵

Předškolní věk je tedy charakterizován jako věk hry. Dítě si také uvědomuje sounáležitost s rodinou.

2. 1 Výtvarné vnímání v předškolním období

V období mezi 3. až 6. rokem nastává pokrok ve vnímání, který je umožněn ovládnutím řeči a rozvinutějším kontaktem nejen s dospělými, ale i s dětmi stejného věku. Po třetím roce věku dítěte se prostorové vidění přibližuje vnímání dospělých. Objevuje se schopnost vnímat více detailů a trojrozměrnost předmětů. Při prohlížení obrázků dítě vnímá nejprve celek, pak velké detaily a s přibývajícím věkem dokáže zaměřit pozornost i na menší detaily.⁶

Od 4. roku dovede dítě přesněji rozlišovat a pojmenovávat barvy. Vědomě děti rozlišují nejprve základní barvy – červenou, zelenou, žlutou i modrou. S věkem roste schopnost rozlišovat odstíny barev a barvy podvojně a potrojně (oranžovou, fialovou, okrovou apod.), které jsou odvozeny smícháním dvou nebo tří barev základních. Přitom hodně záleží na pomoci ze strany dospělých, kteří dítě s barvami seznamují a učí ho jejich jména. Vynikající příležitostí k poznávání barev je vlastní malířská tvorba dětí. Při této tvorbě bychom měli učit děti barvy nejenom pojmenovávat a rozlišovat, ale také se radovat z jejich

⁴ Srov. KAPLÁNEK M., *Čas volnosti – čas výchovy*, s. 134-135

⁵ Srov. VÁGNEROVÁ M., *Vývojová psychologie*, s. 173 a 201

⁶ Srov., SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK., J., HAZUKOVÁ H., *výtvarné čarování*, s. 138

namíchání, vzájemného zapíjení apod. Děti ve věku 4-6 let ještě nechápu větší perspektivní deformace předmětu, ani modelaci světlem a stínem.⁷

2. 2 Výtvarný projev a myšlení

V předškolním věku souvisí vývoj myšlení, intelektu a vývoj výtvarného projevu. Do kvality výtvarného projevu se promítají i další psychické předpoklady. V souvislosti s výtvarným projevem hovoříme o výtvarném myšlení. Projevuje se v dovednosti mnohostranně zacházet s výtvarnými prostředky, nacházet poučení ve vlastní výtvarné zkušenosti nebo přemýšlet o postupech výtvarné aktivity apod.⁸

3. Výtvarný projev z hlediska vývoje

„Výtvarný projev je výsledkem vyrovnávání se individua se světem a je projevem celé osobnosti, nejen úzké složky psychiky. Uplatňuje se vněm emocionální i racionální poznávání a logické myšlení.“⁹

Osobnost je tedy rozvíjena po všech stránkách. Rozvíjí se také fantazie, tvořivost a estetické cítění. Na základě dětského výtvarného projevu se dozvídáme bližší informace o dětské psychice. Děti jsou ve výtvarném projevu otevřené a spontánní. Dítě se tak vyjadřuje formou výtvarného projevu.

3. 1 Vývoj dětské kresby

Období „skvrn“

Dětská kresba se vyvíjí v závislosti na vývoji jedince bez ohledu na jeho umělecké schopnosti. Každému věku tedy odpovídá specifický typ kresby. Dětské kresby procházejí stádii, která souvisí s vývojem intelektu dítěte. Domněnku jako první vyslovil G.H. Luquet.¹⁰

Stádium „čmáranic“

Kolem jednoho roku dítě prochází stádiem „čmáranic“. Tužka představuje jakési prodloužení ruky a čáry přímo souvisejí s „já“ dítěte. Dítě s oblibou čmárá všemi směry, aniž by tužku například pozvedlo.

Stádium „čarání“

Stádium „čarání“ bezprostředně následuje po období „čmáranic“. Toto období přímo souvisí s rozvojem organických funkcí dítěte. Lze tu již pozorovat určitý záměr. Během kreslení původní nápad mění a neudrží pozornost dlouho. Nemusí kresbu dokončit. Dítě někdy může

⁷ Srov., SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ H., *Výtvarné čarování*, s. 138

⁸ Srov., SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ H., *Výtvarné čarování*, s. 141

⁹ HAZUKOVÁ H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I*, s.31

¹⁰ Srov. DAVIDO, R., *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s.21

také projevit záměr až v závěru kreslení. Jedná se tedy o „náhodný realismus“. Mezi 2. a 3. rokem se převážně jedná o stádium „nezdařilého realismu“. Dítě kreslí uzavřené smyčky se zjevným úmyslem napodobit písmo dospělých.

Stádium „hlavonožců“, univerzálních postav

V tomto stádiu se vyvíjí smysl pro přesnost. Kolem třetího roku dítě svým obrázkům dává určitý obsah. Jedná se o věk, kdy kreslí postavy „hlavonožce“. Postava je znázorněna kolečkem, které představuje hlavu i trup zepředu, k němuž přiléhají dvě čárky – nohy, často ještě další dvě ruce. Takovýmto způsobem kreslí tříleté až pětileté děti. S vývojem přibývá na postavě detailů – v kolečku jsou umístěné oči, ústa a pupek v podobě tečky nebo kolečka.

Kolem 5. a 6. roku věku dítěte se začíná objevovat trup znázorněný dalším kolečkem. Postava je zobrazena zepředu. Ruce bývají k trupu připojeny v různé výšce. Až kolem šestého roku je tělo úplné se všemi končetinami. Detailů přibývá s růstem mentální úrovně.

Intelektuální realismus

Dítě začíná kreslit samo sebe, až když získá představu o vlastním těle a jeho situování v prostoru. Toto vědomí se postupně utváří prostřednictvím opakovaných zkušeností. Transparentnost spočívá v tom, že je vidět vnitřek vyobrazeného objektu, ačkoliv na obrázku by se měl vyskytovat vnějšek. Jako příklad lze uvést kresbu domu, jehož neviditelnými zdmi můžeme pozorovat, co se děje uvnitř. Transparentnost bývá u dětí do 7 a 9 let. Příkladů sklápění můžeme nacházet mnoho. Dítě obtížně rozeznává, co je horizontální a vertikální. Ve sklápění a transparentnosti dítě kreslí to, co ví a zná.

Vizuální realismus

Objevuje se obvykle mezi 7. až 12. rokem. Závisí však na mentální úrovni, sociálním a kulturním prostředí a emoční zralosti. V tomto stádiu dítě kreslí to, co vidí. Kolem 7 let lze pozorovat důležitý vývojový skok – objevuje se profil.

Zobrazování v prostoru

Dětské kresby jsou v tomto období vyumělkovanější a značně propracovanější.¹¹

3. 1. 1 Názory na příčinu vzniku dětského výtvarného projevu

„Již Jan Ámos Komenský učinil zjištění, že dítě kreslí dřív, než k tomu bylo vedeno, a to odlišně od dospělých.“¹²

Názory na podstatu a vývoj stádií se od sebe liší podle toho, jak je chápán smysl vývoje a jak je chápána povaha duševních funkcí, které se v kreslení uplatňují.¹³

¹¹ Srov. DAVIDO, R., *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 21-27

¹² HAZUKOVÁ H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, s.30

¹³ Srov., HAZUKOVÁ H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, s. 30

G. H. Luquet vidí v kreslení dítěte hru, která nepotřebuje partnera, zaměstnává ruce i zrak, příjemně a nenáročně uvádí vnitřní zkušenost dítěte. Dítě kreslí proto, aby se bavilo.

J. Sully uvádí první kreslení také v souvislosti s hrou, upozorňuje na důležitost principu hry v celé lidské kultuře.¹⁴

J. Uždil se domnívá, že všechny představy o smyslu výtvarné činnosti uzavírají v sobě jen část pravdy. Mohou spolupůsobit, ale nestačí vyvolat aktivitu, se kterou se v tomto směru u dětí setkáváme. Začátky kreslení souvisejí podle Uždila, podobně jako počátky mluvy, s vývojem dítěte, se vznikem osobnosti, který je podmíněn oddělením se od primárního stavu, v němž subjektivní i objektivní zcela splývá. Jsou přirozeným projevem dítěte a projevem potřeby seberealizace.¹⁵

Jean Piaget sleduje při studiu vývoje myšlení hledisko utváření a geneze logických operací. Klade důraz na primát struktury osobnosti a jde mu o koncepci vztahovou. Domnívá se, že vývoj myšlení je postupným vyrovnáváním se individua s prostředím a změnami v prostředí. Mezi subjektem a okolním světem probíhá zprvu soustava specifických reakcí, později uvědomělých operací. Soustavy, struktury, útvary nejsou statické ani předem dané, ale pohyblivé a procházejí vývojem, v němž se uplatňuje intelekt a emoce. Dítě si na základě asimilace (začleňování předmětů do navyklého způsobu myšlení a jednání) a akomodace (přizpůsobování se smyslových orgánů a myšlení vnějším podmínkám), vytváří určité struktury, stereotypy grafických útvarů, které jsou přizpůsobeny jeho schopnostem motorickým, způsobu vnímání a nazírání i myšlení. Tyto stereotypy můžeme považovat za asimilací vzniklé útvary.¹⁶

3. 2 Znaký dětského výtvarného projevu

„Ve způsobu dětského výtvarného vyjadřování jsou typické určité zvláštnosti, charakteristické znaky, jimiž se odlišuje od způsobu výtvarného vyjadřování dospělých.“¹⁷

Zvláštnosti a charakteristické znaky dětských kreseb vyplývají jak již jsem v předchozí kapitole naznačila z celkové individuální struktury dítěte. Dítě v období naivního realismu kreslí znaky, které jsou pro něho důležité nebo které zná. Charakteristické znaky mohou být: *Výtvarné vyprávění* – Dítě zachycuje na jedné ploše celou řadu epizod děje buď v pásu, v plánech řazených nad sebou, v kruhové formě nebo volně rozložených po nákreseň. Respektive na obrázku dítě ztvárňuje více situací souvisejících spolu navzájem.¹⁸

¹⁴ srov. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, 30

¹⁵ srov. *Tamtéž*, s. 30-31

¹⁶ Srov. *Tamtéž*, s.31

¹⁷ HAZUKOVÁ H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, s. 55

Ttransparence – Dítě zobrazuje i ty předměty nebo jejich části, které jsou ve skutečnosti zakryty. Může se jednat například o knedlík v břiše atd.

Deformace – Jedná se o nepoměr v proporcích. Dítě bylo upoutáno určitým znakem představy a dává svému zájmu výraz v nadsázce. Domy a lidé mohou být v nepoměru velikostně.

Přenos znaků z jedné představy na druhou – Dítě si vypomáhá tam, kde grafické pojetí nové představy není ještě hotovo.¹⁹

Automatismus – Dítě opakovaně prosazuje svůj nacvičený obrazový „typ“ ve výtvarné práci.

Kolorit – Dokládá realistickou tendenci, která se projevuje všude tam, kde barva nutně souvisí s představou předmětu. (Stromy jsou zelené, mraky a voda modré, krev červená.)

Personifikace – Oživování i neživých předmětů.

Antropomorfismus – Přenášení lidských znaků na zvířata.

Pozorovací hlediska – Předměty se mohou objevovat z profilu, z nadhledu a zepředu.²⁰

3. 2. 1 Zobrazení člověka

Vznik prvních grafických podob člověka je založen na dotekových, pohybových a pocitových zkušenostech dítěte než na optických vjemech. Pokud jde o obličej, uplatňují se v dětské představě více ústa než oči nebo nos. Kromě obličeje jsou pro představu postavy člověka důležité ruce i nohy. První obrazy člověka získaly jméno paňák.²¹

Šestileté dítě člení lidskou figuru velmi zřetelně, nasazuje paže k trupu, ne už k hlavě jak se s tím můžeme setkat v určité etapě vývoje. Barvu a tvar má dítě spojené s věcnými obsahy – zelená barva je spojena obecně s představou vegetace, modrá barva je spojena s představou oblohy.

Pokud hovoříme o profilu tak charakteristickým stádiem, na kterém můžeme vidět, že profil se nezakládá na zrakové vzpomínce, ale na představivé práci, na schopnosti operovat s představami až téměř racionálně je tzv. „smíšený profil“.²²

Také v zobrazování postav můžeme nacházet symboliku, ale postavy obvykle vypovídají o autorovi více než jiné symboly. Dítě do kreseb promítá celé své „já“, když kreslí postavu „pána“ a není zde pochyb, že kreslí samo sebe. Vyobrazení ostatních postav je také důležité. Objevuje se na obrázku v rozmanitých podobách.²³

¹⁸ Srov., HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, s.56

¹⁹ Srov. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, s. 56

²⁰ Srov., *Tamtéž*, s.56-59

²¹ Srov. UŽDIL, J., Čáry, klikyháky, paňáci a auta, s. 24-28

²² Srov. UŽDIL, J., Čáry, klikyháky, paňáci a auta, s. 30

²³ Srov. DAVIDO, R., *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 53

3. 2. 2 Individuální rozdíly ve výtvarné práci dětí

J. Uždil uvádí dělení na dva základní typy: extravertní a introvertní. Spíše se setkáváme s typy smíšenými, lze se ale také vzácně setkat s vyloženě extravertními nebo introvertními typy.²⁴

Extravertní typ

U extravertního typu se jedná o snahu vystižení zobrazované věci s naznačením důležitých i méně důležitých částí. Jedná se o tzv. enumerativní typ – Dítě začíná u znaků a vyjmenovává je. Později jsou to pokusy o vystižení objektivního vzhledu věci co do proporcí situace v prostoru a barevnosti. Ještě později se jedná o vystižení objektivního vzhledu věci co do plasticity a osvětlení. Vyskytuje se zevrubnost kresby, na detaily chudších kreseb méně zaujme svou výtvarnou stránkou (barevnost řešení, kresebný výraz).

Introvertní typ

Roli hraje zážitek, který je silně emotivní. Téma se často neopakuje, je zosobněno výběrem faktů. Každý výtvar je tak zápasem o ucelenou představu. Nerozhodují zde proporce, reálná barevnost, množství detailů. Obrázek je bezprostředný a samozřejmý. U některých dětí se objeví smysl pro tvar, mají dobré výsledky v modelování. Další dělení z hlediska výtvarně-výchovné praxe má podle J. Uždila dělení výtvarných typů na vizuální a haptický.

Vizuální typ

Je převážně extravertní a zrakově zaměřený. Kreslířským zobrazováním si chce přiblížit vnější svět. Lpí více na tvarově zajímavých vlastnostech věcí. Nelibuje si příliš v barevnosti. Dekorativní účinek je menší.

Haptický typ

Je převážně introvertní a hmatově zaměřený. Nevyhýbá se barvě, barvy nemíchá, používá je v čisté podobě. Klade barvu plošně. Výtvary působí dekorativně.

Uždil se domnívá, že jsou rozdíly mezi dětmi, které jsou dány jejich různou schopností vyjádřit syntézu zobrazovaných znaků.

Syntetizující typ

Je věcně racionálně extravertním nebo formálně intuitivně introvertním. Jsou schopny vyjádřit syntézu zobrazovaných znaků v její věcné rovině nebo v rovině formální, jako je jednota koloritu, vyřešená plocha, shodný rukopis štětce, linie..apod.²⁵

²⁴ Srov. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, s. 63

²⁵ Srov. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, s. 64-65

Typ s malou schopností syntézy

Tento typ nekomponuje, umisťuje jednotlivé věci různě po ploše papíru. Zobrazovanou situaci nepřijímá jako celek, nekoncepuje. Někdy udivuje přesným popisem, obyčejně u těch věcí, které dobře zná.

Trojan uvádí podle inklinace k určitému způsobu technického provádění a volby výtvarných prostředků další typologie.

Grafický typ

Lépe se vyjadřuje kresbou, lineárním řešením a raději černobíle. Téma volí i s možností uplatnění obrysového řešení.

Malířský typ

Inklinuje k citové barevné skvrně. Užívá nezvyklé tóny. Myslí nejdříve v barvách, pak v tvarech.

Plastický typ

Dobře kreslí a nerad a neúspěšně pracuje s barvou. Myslí především na prostor, objem a tvar. Jeho doménou je práce samozřejmě s hmotou.

Výtvarně konstruktivní typ

Dobře kreslí, má fantazii a představivost a schopnost kombinovat. Dosahuje překvapivých výsledků ve výtvarně-řemeslné práci. Precizní provedení převažuje nad výtvarností. Barvu chápe jako doprovodnou složku.²⁶

3. 2. 3 Pedagogické využití znalostí výtvarné typologie

Každé dítě je jedinečné a originální. Při vedení dětských výtvarných činností by si měl pedagog být vědom individuálních rozdílů ve výtvarné práci dětí dané právě jedinečností jejich osobnosti. Mnozí autoři uvádějí inklinaci k určitému typu, ne vždy se totiž určitý „typ“ vyskytuje v „čisté“ formě. Důležité je pedagogické využití znalosti výtvarné typologie. Při plánování je třeba zařazovat nejrozumnější způsoby výtvarné práce a střídat je takovým způsobem, aby se mohly uplatnit všechny typy dětí.²⁷

Ve fázi hodnocení dětských prací by měl pedagog využívat znalostí výtvarné typologie. Pedagog by měl počítat s rozdíly v práci dětí. Například u graficky založeného dítěte nebudeme brát jako malou snahu méně zdařilý výsledek v malbě. Vždy je třeba mít na zřeteli, že cílem není líbivý finální výsledek. Děti by měly mít možnost poznávat aktivní činnosti různé způsoby výtvarného zobrazování. Znalost výtvarné typologie je pomůckou

²⁶ Srov. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, s. 63-65

²⁷ Srov. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I.*, 65-66

k hlubšímu poznávání individuálních vlastností a schopností dětí. Nelze zde uplatňovat mechanický přístup k vnitřní diferenciaci žáků. Záleží na pedagogovi, jak tvořivě uplatní teoretické znalosti.²⁸

3. 3 Diagnostické možnosti dětského výtvarného projevu

Rozbor a výklad dětské kresby je pro psychologa analýzou některých charakteristik osobnosti a jejích sociálních vztahů. Kresebné testy patří mezi často užívané kresebné diagnostiky pro porozumění osobnosti dítěte. Kresebný projev je chápán jako projekce vědomých i nevědomých přání, představ, tužeb a cílů člověka. Langer se domnívá a upozorňuje na souvislosti s hodnocením inteligence podle kresby na existenci různých druhů inteligence definované jako schopnost přizpůsobit se danému prostředí v oblasti pojmů, představ a citů. Langer se zabývá i projevy duševní opožděnosti v souvislosti s testy školní zralosti a grafické připravenosti dítěte pro školu, jejíž součástí je také kresba lidské postavy.²⁹

3. 3. 1 Kresba a inteligence

Klinický psycholog má k dispozici dva typy psychologických testů, mezi které patří testy výkonové, což mohou být testy intelektové výkonnosti nebo testy speciálních schopností a testy osobnosti, mezi které patří dotazníky, posuzovací škály a projektivní testy.³⁰

3. 3. 1. 1 Testy využívající kresbu

Test vypracovaný Florence Goodenough je zajímavý z hlediska zkoumání vývoje intelektu. Každému věku zde odpovídá určitý typ postavy. Test se používá velice často, neboť se dá aplikovat na děti od 3 do 13 let mentálního věku. Test spočívá v tom, že má dítě nakreslit postavu a je mu řečeno, aby nakreslil pána, jak nejlépe dovede. F. Goodenoughová rozdělila postavu na 52 prvků. Hotový obrázek je vyhodnocen. Výsledek je pak přiřazen pomocí tabulky k mentálnímu věku.³¹

U nás z tohoto pojetí vychází Test kresby lidské postavy – Šturma a Vágnerová, systém bodování je českými autory upraven. Test postavy má však nevýhodu, že z něho vystupují citové faktory, které mohou výsledek zkreslit.³²

Jiný test inteligence H. Fay zapojuje ženskou postavu. Dítěti je zadán námět, kdy jde paní na procházku a přší. Test se často užívá v mateřských školách a je také vhodný pro děti

²⁸ Srov. HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA P., *Didaktika výtvarné výchovy I* s. 67-68

²⁹ Srov. *Tamtéž*, s. 69-70

³⁰ Srov. DAVIDO, R., *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 67

³¹ Srov. DAVIDO, R., *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 68-69

³² Srov. DAVIDO, R., *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 68

do 12 let. Při hodnocení se přihlíží k různým prvkům kresby – dešti, ochraně před ním a dynamice postav.³³

U malých dětí se používá test Benderové, který spočívá v obkreslování geometrických obrazců. U nás se používá Matějčkův Test obkreslování. Testy obkreslování geometrických obrazců bývají součástí testů školní zralosti. Obkreslování je také jedním ze subtestů Stanford-Binetova testu inteligence.³⁴

3. 3. 2 Klasifikace psychodiagnostických metod

Pokusů o dělení psychodiagnostických metod je mnoho. Liší se nejrůznějšími kritérii. Pragmatická dělení rozlišují metody individuální kontra skupinové, verbální kontra nonverbální, metody typu „tužka-papír“ a kontra metody používající performační pomůcky. Podle formální stránky rozlišujeme dotazníky, posuzovací stupnice, projektivní metody, aj. Dalším kritériem může být psychická funkce, kterou má metoda postihovat. Kategorizace psychologických vyšetřovacích metod má didaktický význam.³⁵

Klinické metody:

- Pozorování
- Rozhovor
- Anamnéza
- Analýza spontánních produktů

Testové metody

- Vývojová diagnostika
- Testy inteligence
- Testy speciálních schopností
- Neuropsychologické metody
- Projektivní metody – verbální, grafické, metody volby
- Kresebné metody – kresba jako měření úrovně rozumových schopností, kresba jako měření úrovně senzomotorických dovedností, kresba jako projektivní metoda, kresebné testy kreativity
- Dotazníky – jednodimenzionální dotazníky, vícedimenzionální dotazníky, dotazníky pro rodiče či vychovatele
- Objektivní testy osobnosti

³³ Srov. DAVIDO, R., *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, s. 69

³⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 68 -70

³⁵ Srov. SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ D., VÁGNEROVÁ M., *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, s.29

- Posuzovací škály³⁶

4. Tvořivost jako výchozí pojem

Expresivní nebo tvořivě výrazová výchova – jedná se o společné pojmenování dvou výchovných disciplín: výtvarné výchovy a tvořivé dramatiky. Ve školní praxi jsou tyto obory hlavním polem pro uplatnění expresivity. Pojem tvořivost byl postupně rozvíjen, doplňován nebo překrýván důrazy na specifické stránky, které odlišují výtvarnou výchovu od jiných tvořivě pojatých disciplín a to v první řadě zřetele k formálním, komunikativním a výrazovým stránkám výtvarné funkce.³⁷

Tyto výtvarné funkce se projevují ve čtyřech základních programových směrech, kterým se budu věnovat v následujících kapitolách. Tvořivost se vyvíjí v čase. Také naše poznání o tvořivosti se vyvíjí v čase.

4. 1 Dětské vnímání přírody

Přírodu děti vnímají jinak než dospělí – barvitěji a také kouzelněji. Do přírodních jevů děti vkládají své fantazijní představy a tak je ožívují a personifikují. Tato schopnost bývá také přičítána vlivu pohádek. Personifikace nachází svůj výraz i ve výtvarném projevu, v němž zvířata často nabývají lidských rysů. Mimo jiné proto, že zobrazovací schéma zvířete se často vyvíjí od schématu lidské figury, která bývá obvykle pro dětskou zkušenost dostupnější. Čas také děti vnímají jinak než dospělí. Jsou zaměřeny na přítomnost.³⁸

4. 2 Výtvarná kreativita

Tvůrčí představivost znamená odstranění vnitřních zábran vůči seberealizaci a přirozené harmonii v životě člověka. Výtvarná kreativita zaujímá v našem životě významné postavení. Máme možnost objevovat a zachycovat podstatu vztahů a tvarů, uvědomovat si podstatu věcí, kterými jsme obklopeni. Výtvarnou kreativitu lze uplatnit při vnímání a prožívání výtvarného umění a při samotné tvorbě.³⁹

4. 3 Výtvarné zkoumání

Výtvarné zkoumání vede k získání poznatků, zkušeností a dovedností, zacházení s výtvarnými prostředky a s jejich symboličností. Je pokusným hledáním řešení výtvarných problémů. Mezi výtvarnou hrou a experimentem nevede ostrá hranice a velice často se explorační výtvarná činnost realizuje jako tzv. hravé experimentování. Sám zkoumaný problém je

³⁶ Srov. SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ D., VÁGNEROVÁ M., *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, s. 29-30

³⁷ Srov. SLAVÍK, J., *Od výrazu k dialogu ve výchově*, s. 156-160

³⁸ Srov. SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ H., *výtvarné čarování*, s. 138

³⁹ Srov. KÖNIGOVÁ, M., *Tvořivost*, s. 61

pro děti dostatečně přitažlivý. Na závěr experimentu nesmí chybět vyhodnocení. Hodnotíme tak, že zobecňujeme a pojmenováváme zkušenosti které pokus přinesl.⁴⁰

4. 4 Výtvarná hra

Výtvarná hra má cíl v sobě samé a to dobře si hrát. V podmínkách školních výtvarných činností není zcela spontánní, neboť ji zpravidla navozujeme, ale může se k této spontaneitě značně přibližovat, pokud budou děti pro hru opravdu zaujaté. Ve výtvarné hře je samozřejmě nejdůležitější požitek. Výsledek tvorby ve výtvarné hře není tolik důležitý, jako proces hry. Výtvarná hra děti motivuje, vyvolává potěšení z výtvarných aktivit, a to nenásilným cvičením psychomotorických dovedností. Mnohdy je výtvarná hra dobrým východiskem pro jiné typy výtvarných činností, a to zejména pro různé výtvarné akce. Mezi výtvarné hry můžeme zařazovat výtvarné hádanky, pozorování okolního světa přes barevné fólie, vymyšlení příběhů a názvů k nahodile vzniklým výtvarným formám nebo výtvarným uměleckým dílům, ozvláštňování běžných objektů, míst, prostor výtvarným zásahem, ožívování neživých předmětů apod.⁴¹

4. 5 Pojetí výtvarné výchovy

Art-centrické pojetí

Jedná se o jeden z programových směrů současné české výtvarné výchovy, který je představován teoretiky a učiteli. Ti se snaží ve svém oboru posilovat rozměr umělecké a estetické formy. Světový teoretik estetické výchovy E.W. Eisner vyjádřil v roce 1988 na kongresu v Českých Budějovicích art-centrický program v němž podotknul, že umělecká výchova rozvíjí důležitou formu vzdělání – poskytuje gramotnost, která je potřebná pro chápání významu poesie, hudby, výtvarného umění a tance. Prvořadým úkolem je probudit zájem o umění. Umění nabízí citový zážitek prostřednictvím poutavých detailů a otevírá prostor pro osvojování informací o vývojových etapách dějin umění. Schopnost „číst“ hodnoty uměleckého sdělení a hledat svůj vlastní názor, je dalším cílem. Umělecká výchova má upoutat pozornost k uměleckému dílu a ukázat jeho postavení v dějinách umění i objevovat vztah uměleckého sdělení k soudobému vnímání světa. Z didaktického hlediska má art-centrická linie blízko k francouzskému hnutí Nové výchovy – ke skupině GFEN „zážitek-dialog-interpretace.“⁴²

⁴⁰ Srov. SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ H., *Výtvarné čarování*, s. 153

⁴¹ Srov. SLAVÍKOVÁ, V., SLAVÍK, J., HAZUKOVÁ H., *Výtvarné čarování*, s. 153

⁴² Srov. SLAVÍK, J., *Od výrazu k dialogu ve výchově*, s. 161-162

Videocentrické pojetí

Tato linie hledá specifčnost výtvarné výchovy v jejím vizuálním charakteru a obrací se k procesu výtvarného vnímání. Také klade důraz na formu výtvarného projevu, ale z jiného úhlu pohledu než art-centrické pojetí. Videocentrické pojetí navazuje na myšlenku australského teoretika S.T. Coombse. Coombes se domnívá a navazuje na koncepci, podle které by výtvarná výchova měla člověka učit vizuálně myslet a podněcovat k vlastnímu nalézání systému symbolů – ke keconceptualizaci. Vizuální gramotnost je obecná schopnost dívat se kulturníma očima a uvědomovat si kulturní prizmata, jejichž prostřednictvím vnímáme svět a která jsou formována uměleckými projevy. U nás se tato linie mnohdy prolíná s předchozí. Technická média jsou videocentrismem považovány za důležitý prostředek výtvarné výchovy. Videocentrické pojetí je reprezentováno skupinou sdruženou kolem J. Vančáta, který se domnívá a formuluje myšlenkové východisko videocentrismu jako strukturu poznávacích a kombinačních kapacit, kde určuje to, jak je kdo schopen bohatě a členitě spatřovat svět. Art-centrická a videocentrická pojetí jsou blízké v tom, že obě kladou důraz na konstruktivní K-komponentu v zážitkové funkci, tedy na formu výtvarného projevu. Důraz na K-komponentu zážitku se projevuje v publikacích určených pro výchovnou praxi. Mezi našimi i zahraničními učiteli jsou to knihy K. Cikánkové.⁴³

Na K. Cikánovou budu také navazovat v následujících kapitolách.

Gnozeocentrické pojetí

Tento třetí přístup je blízký art-centrické linii. V mnohém čerpá inspiraci z oblasti umělecké výtvarné tvorby. Tento směr se orientuje na dětskou zkušenost všedního dne, kterou chce mapovat a ozvláštňovat prostřednictvím výtvarné činnosti. Cílem je směřovat dítě k systematickému přibližování se životu. Výtvarné postupy jsou podřízeny hledání sdělnosti výtvarné výpovědi, jež se stává pro dítě prostředkem k objevování světa a sebe v něm. Výtvarný proces je zde především jako prostředek výrazové komunikace, která vede k jedinečnému způsobu poznávání světa. U nás je gnozeo-centrismus reprezentován V. Roeselovou a mnoha učiteli v praxi. Výtvarné umění a výtvarná výchova jsou v tomto pojetí jedinečným prostředkem pro žákovu objevování světa. V průběhu výtvarné tvorby metodou tematických řad si žák ozřejmuje rozmanitost své vizuální zkušenosti a nachází vztah k jednotlivým fenoménům svého bytí. Gnozeologická linie klade důraz na významovou V-komponentu zážitku. Poznávací charakter je doplněn snahou prohloubení prožitkového rámce výtvarného zážitku.⁴⁴

⁴³ Srov. SLAVÍK, J., *Od výrazu k dialogu ve výchově*, s. 162-163

⁴⁴ Srov. SLAVÍK, J., *Od výrazu k dialogu ve výchově*, s. 163-164

Animocentrické pojetí

Toto pojetí je také orientované na poznávání, ale více se zaměřuje na poznávání žáka sebe samého jako tvůrce i vnímatele výtvarného projevu. Cesta k výtvarnému umění je hledaná prostřednictvím osobní niterné angažovanosti žáka v existenciálních životních situacích, které propůjčují umělecké formě obsah a smysl. Uždil se domnívá, jestliže nás na umění něco zajímá, je to lidský smysl, daleko před jeho formálními proměnami. Výtvarná tvorba je zde prostředkem, skrze nějž objevujeme svůj vnitřní psychologický prostor a spojujeme jej s vesmírným prostorem. Osobní i všelidský smysl života a starost o duchovní stránky lidského bytí je v popředí pozornosti tohoto pojetí. Je zde také blízkost k psychoterapii. Představiteli tohoto směru jsou J. David a M. Pohnerová. Smyslové vnímání je zdrojem hluboce prožívaného zážitku, ve kterém se svět člověku zjevuje v nových dimenzích a souvislostech. Animocentrické pojetí staví na výrazu a expresi. Výraz nechápe jako konečný cíl, ale jako prostředek, kdy jsme schopni odhalit své nitro. Učitel je v roli blízké arteterapeutovi nebo obecně psychoterapeutovi, kdy v mezilidském vztahu ochraňuje možnost dalšího otevření a tím nalezení autonomní struktury, než aby vysvětloval a radil. Nechává se vést tím, co je již připraveno uvnitř klienta.⁴⁵

4. 6 Artefiletika

Východiskem pro teorii i praxi, stejně jako pro celou výtvarnou výchovu, je výtvarný zážitek. Poznávání v artefiletice má převážně jiný charakter, než v typických naukových předmětech. Směřuje k chápání a chápajícímu rozumění a odhalování smyslu. Koncepty tvoří jádro obsahů, které jsou zprostředkované výrazovou hrou a reflektivním dialogem.⁴⁶

Do pedagogického díla vstupují koncepty formou námětů.

Artefiletickým prostředkem k odhalení konceptu v námětu je, kromě vhodné techniky zadání a motivování námětu tzv. konceptová analýza námětu, kde se jedná o rozbor námětu zaměřený na objevování konceptů, které jsou v něm skryty. Konceptová analýza si klade za cíl vynořit z námětu aspekty lidského vztahu ke světu, které jsou nejzávažnější pro samostatnou kulturní orientaci, pro chápání svého místa mezi lidmi, věcmi a uprostřed přírody. Učitel nabízí námět tak, aby byli žáci sami schopni konceptový základ objevit. Koncepty se tak ztotožňují s osobními tématy žákovy života a stávají se prostředkem osobně angažovaného kulturního poznávání. Konkrétní obsah studia v artefiletice je uspořádán kolem konceptů a je vyjádřen v námětech. Uspořádání obsahu je poměrně volné. V artefiletice

⁴⁵ Srov. SLAVÍK, J., *Od výrazu k dialogu ve výchově*, s. 164-166

⁴⁶ Srov. SLAVÍK, J., *Od výrazu k dialogu ve výchově*, s. 164-166

podobně jako v arteterapii lze připravit určitý tematický plán, ale je nutné připravit se i na jeho obměňování a úpravy podle toho, jak se vyvíjí situace v artefiletické skupině. Pro artefiletiku je důležité zabezpečit vhodné spojení mezi expresí a reflexí. Exprese je prostředek pro sebe i pro druhé ozřejmit osobní vidění světa, reflexe je nástroj k poznávacímu zhodnocení. Artefiletika si všímá především možností, které výtvarné prostředky poskytují k vyjádření věcného obsahu, zachycení duševního stavu nebo k odreagování vnitřního napětí.⁴⁷

5. Výtvarné techniky v předškolním věku

5. 1 Grafické techniky pro děti

Námět pro grafickou práci by měl být jednoduchý, tvar výrazný, zobrazený objekt dostatečně velký, oproštěný od detailů. Dáváme přednost zobrazení jednoho nebo několika objektů zblízka a vyhýbáme se skupinám tvarově nevýrazných drobností. Dětem vysvětlíme, jak by měly střídat světlé a tmavé plochy. Vše, co bude bílé, je třeba vyrýt a vydlabat, odstranit z povrchu destičky. Ideálním ročním obdobím pro realizaci grafiky je zima. Vše je pokryto sněhem a barvy kolem nás se zredukuje na černou, bílou a odstíny šedé. V tomto „černobílém“ období lze lépe vnímat kontrasty světlých a tmavých ploch. S dětmi můžeme hledat inspiraci na vycházkách přímo ve svém okolí. Prohlížíme si zasněžený dům, strom nebo jiné místo výtvarně zajímavé.⁴⁸

Mezi grafické techniky bych zařadila:

- Hlínorit – Je jednou z oblíbených a osvědčených technik tisku z výšky, jedná se o jednodušší obdobu známého linorytu.
- Tisk z polystyrenu
- Sádroryt
- Obrázky v pohybu – Jedná se o obdobu frotáže. Zároveň dětem ukáže vznik kresleného filmu.⁴⁹

5. 2 Kresba

V předcházejících kapitolách jsem se zabývala vývojem dětské kresby. Dětská kresba je jednou z nejčastěji používaných výtvarných technik, zvláště pak kresba lidské postavy, kterou jsem se také blíže zabývala v předcházejících kapitolách. Výtvarné vyjádření dítěti dovoluje, přenést se z reality do světa fantazie a představ a obohacovat tak svůj pohled

⁴⁷ Srov. SLAVÍK, J., *Od výrazu k dialogu ve výchově*, s. 170-171

⁴⁸ Srov. ŠIMONOVÁ, A., *Výtvarná dílna*, s. 33

⁴⁹ Srov. ŠIMONOVÁ, A., *Výtvarná dílna*, s. 33-40

na skutečnost. Různou podobou linie lze vyjádřit radost nebo smutek v lidské tváři i v krajině. Linie je dvojrozměrný organismus, který před námi žije v ploše a nikoli v trojrozměrném předmětném světě. Výraz kresby je pro dítě dobrodružným dějem. Výtvarné vyjadřování kresbou se může stát živější, doporučíme-li dětem zpočátku objevné hry s neobvyklými nástroji, které potvrdí, že linie mají nejen mnoho podob, ale že hovoří nejrůznější řečí. Nejdříve můžeme dětem nabídnout frotáž neboli snímání nerovného povrchu předmětu přes papír shora. Podle materiálu se může jednat o frotáže struktury nití, frotáže pravidelných pletiv nebo frotáže z přírodnin. S frotážemi můžeme dále pracovat, stříhat je a komponovat, dotvářet vlastní kresbou. Linie mají nejrůznější podoby. Liší se podle toho, jakým nástrojem kreslíme. Nit sama výtvarně ožije, když se namočí do barvy a vytváří se stopy na suchém, ale i navlhčeném papíře.

Při koláži můžeme dokreslovat různé části předmětu.⁵⁰

5. 3 Malba

Svět je zaplněn barevnými předměty, které děti mohou kombinovat a přeskupovat. Nevšední setkání s barvami můžeme připravit také hrou. Zážitek už bývá pomalu nalévaná tuš do vody v lahvi. K jiné hře dětem poslouží odložené barevné časopisy, z nichž vytrhají zajímavě barevné plochy a roztřídí je na odstíny modré, červené, zelené, ale i šedivé a černé. Výtvarní umělci někdy používají při vytváření obrazu částí již hotových barevných a potištěných papírů. Jde o tzv. koláž. Děti si mohou vyzkoušet jako hru s komponováním ploch. Opačným postupem je tzv. dekoláž. Jestliže si vzájemně koláže vymění a pak části navrstvených ploch odtrhávají, barevná překvapení se množí. Stříkáním barev přes šablonu fixírkou, dochází k barevným překvapením. Děti na čtvrtce posouvají a stříkají šablony z nejrůznějších materiálů, mohou to být dokonce listy stromu nebo různé kamínky.⁵¹

Naznačila jsem tedy pozorování barevných setkání.

Hry s barvami, které odpovídají přirozené dětské chuti a odvaze sáhnout si do barevné hmoty přímo, jedná se o barevné otisky tedy monotypy. Děti přivítají nabarvit si vlastní ruku hustými temperovými barvami a vyzkoušet její otisk na papír. Stejně tak mohou na provlhčený papír otisknout hadřík, kterým umývaly paletu, nebo paletu samotnou. Malovat prsty nebo hadříkem, širokou stěrkou není ani u výtvarných umělců nic neobvyklého. Důležité je poznání, jakou úlohu hraje při práci s barvami voda, která tempery a akvarelové barvy ředí. Máme několik základních pracovních postupů.⁵²

⁵⁰ Srov. CIKÁNOVÁ, K., Kreslete si snámi, s. 7-66

⁵¹ Srov. CIKÁNOVÁ, K., Malujte si snámi, s. 11-17

⁵² Srov. CIKÁNOVÁ, K., Malujte si s námi, s. 17-21

Poukáži na některé postupy:

Rozmývání – Rozmývání syté husté tempery kulatým štětcem, kdy je třeba mít při ruce hadřík. Přebytečnou vodu odsáváme polosuchým štětcem.

Pastózní malba – Různé struktury syté husté barvy typické pro pastózní malbu, děti zvládnou spíše tvrdým plochým štětcem a stěrkou.

Práce se šablonou – Malbu plochým štětcem přes okraj papírové šablony, která je vhodná tam, kde je třeba udržet přesný okraj, barevné rozhraní. Barevná plocha pod šablonou musí být už zaschlá.

Roztírání pastelu – Využití roubíků suchých pastelů nebo kříd pro vytvoření barevné lineární kresby, ale i plošné malby na sucho. Děti nejdříve vybarví plochy křídami a pak se mohou rozhodnout, zda je někde rozetřou prsty nebo pomocným roubíkem zhotoveným ze svinutého měkkého papíru.

Rozmývání pastelu – Práci se suchými pastely nebo křídami, které mohou děti rozmývat vodou nebo jimi malovat přímo do vlhkého podkladu. Voskový pastel nepřijímá vodu, proto mohou děti přetřít struktury voskového pastelu řidší barvou a pastel vstoupí na povrch.⁵³

Při technice malbě můžeme používat například akvarelové, bretonové barvy a další.

5. 4 Objevování tvaru

Dítě postupem času rozeznává svět různých tvarů. Můžeme tedy říci, že máme tři rozměry – výšku, šířku a hloubku. Hmatový kontakt je nezastupitelný. Možnosti tvarování papíru jsou mačkání, skládání, vrstvení, obalování, trhání a protrhávání, stříhání a kroucení. Můžeme k tomu využít novinový papír, neboť je měkký. Pro děti hmatové hry. Hmatem lze také rozeznávat různé druhy sypkého materiálu.⁵⁴

Děti rády pracují s modelínou nebo modelovací hlinou. Lze také využít práci s moduritem nebo s těstem. Při práci s modelovací hlinou tvoří keramiku. Hlínu před každým modelováním zpracujeme krátkým a razantním hnětením z důvodu zbavení vzduchových bublin. Zvláštní postup představuje „šňůrková keramika“. Na slepování dílů z hlíny nutně potřebujeme „šlikry“. Potřeba je také celá řada nástrojů jako jsou špachtle, struny, děrovačky, drátěná očka, krátká plastová pravítka, štětce, molitanové houbičky, špejle, nožík, kulaté i jiné „vykrajovačky“, dřevěné „špachtličky“, dřevěné válečky aj. Na otiskování do hlíny se hodí hrubá pytlovina, záclonovina, zbytky sítí, různé provázky, ale také nejrůznější přírodniny se zajímavými strukturami na povrchu.⁵⁵

⁵³ Srov. CIKÁNOVÁ, K., Malujte si s námi, s. 20-21

⁵⁴ Srov. CIKÁNOVÁ, K., Malujte si s námi, s. 11-20

⁵⁵ Srov. ŠIMONOVÁ, A., Výtvarná dílna, s. 41-43

Zajímavou výtvarnou technikou může být také kašírování.

5. 5 Příklady netradičních technik

- Kolorovaná perokresba
- Vosková kresba
- Techniky s klovatinou
- Otiskování molitanovou houbičkou (válečkem)
- Omývaná voskovka a tuš
- Omývaná klovatina
- Vodové barvy nanášené vatovými tyčinkami
- Kresba zmizíkem ⁵⁶

Práce s textilem

Výtvarníky láká zajímavý materiál. Můžeme zkoumat klubíčka vlny. „Promlouvat“ se dá navinutou a postupně rozvíjenou přízí, která připomíná proměnlivou barevnou linii podobně jako při kresbě na papíru. Děti mohou vymýšlet svá výtvarná sdělení, kdy mohou nejprve vyjadřovat situace ze dvou klubek. Nebo mohou děti vytvořit obraz situace, v níž se snaží veselé klubíčko rozvinutím své barevné příze mrzouta rozveselit. Lineární kresba pomocí příze má svoji výhodu. Při kresbě pastelkou na plochu papíru je linie definitivní, obtížně pozměnitelná. Linie z barevných přízí mohou děti posouvat, mnohokrát rozhodovat o umístění. ⁵⁷

5. 6 Inspirace moderním uměním a desingem

Desing považujeme za spojovací článek mezi uměním a technikou. Můžeme ho rozdělit do několika kategorií. Desing průmyslových výrobků se zabývá předměty běžné potřeby a stroji. Do vizuálního desingnu patří především grafické návrhy – jedná se o písmena, plakáty, reklamy, desing interiérů zahrnuje nábytek a bytové doplňky, do designu obalové techniky patří obalové úpravy výrobků. Můžeme také zařadit desing životního prostředí a módní návrhářství. ⁵⁸

⁵⁶ Články RVP.cz: *Výtvarné inspirace [online]* [cit. 2015- 03- 10]. DOSTUPNÉ Z WWW:<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/8487/VYTVARNE-INSPIRACE.html/>

⁵⁷ Srov. CIKÁNOVÁ, K., *Kreslete si snami*, s. 11-16

⁵⁸ Srov. VONDROVÁ P., *Výtvarné náměty pro čtvero ročních období*, s. 40

Abstraktní umění je umění nefigurativní čili nepředmětné. Pomocí výtvarných prvků – linií, geometrických obrazců a barevných skvrn vyjadřují autoři pocity, vztah ke světu apod.⁵⁹

Frank Lloyd Wright (1867-1959)

Americký architekt a designér, který patří k průkopníkům moderního designu. F. L. Wright je tvůrcem domů tzv. prérijního typu, kde ke stavbě využívá přírodní materiály, domy mají asymetrické půdorysy. Jeho styl patří mezi organickou architekturu. Objekty, které tvoří, zdánlivě vyrůstají přirozeně z krajiny a k jeho nejslavnějším stavbám patří Dům nad vodopádem. Zajímavostí jsou kamenné prvky, jež podpírají betonovou stavbu vysunutou na nosníku nad vodopád. F.L. Wright je i autorem návrhu nábytku. Navrhoval vitráže z barevného skla a keramiky. Tento architekt a designér je známý také jako autor Guggenheimova muzea v New Yorku.

Vasilij Kandinskij (1866-1944)

Ruský malíř a grafik, který je považován za jednoho ze zakladatelů abstraktního umění. Společně s malířem F. Merzem založili výtvarnou skupinu Modrý jezdec. Kandinskij se proslavil svými abstraktními díly, která nazýval kompozice. Jedná se o obrazy, v nichž dominují barvy nad formou. Kandinskij o výtvarném umění také psal. Je autorem spisu *O duchovnu v umění*, ve kterém vyjadřuje, že abstraktní tvorba má budoucnost, neboť umělec potřebuje vyjádřit své pocity.

Orfismus

Jedná se o malířský směr usilující o skladbu abstraktních lineárních prvků a barevných ploch vyvolat hudební dojmy. K jeho nejznámějším představitelům patří František Kupka nebo Robert Delaunay.⁶⁰

František Kupka (1871-1957)

Je považován za průkopníka abstraktního malířství. Je předním představitelem orfismu. Autor hledal ve svých malbách vyjádření určitých zvuků a kompoziční formy hudby. Základními prvky jeho obrazů se staly kruhovitě a spirálovitě barevné plochy. Tvořil také vertikální nebo diagonální barevné rytmy.⁶¹

⁵⁹ Srov. VONDRŮVÁ P., *Výtvarné náměty pro čtvero ročních období*, s. 40

⁶⁰ Srov. VONDRŮVÁ P., *Výtvarné náměty pro čtvero ročních období*, s. 41

⁶¹ Srov. VONDRŮVÁ P., *Výtvarné náměty pro čtvero ročních období*, s. 41

6. Struktura výtvarné lekce

6. 1 Cíl výtvarné lekce

Při výtvarných lekcích je rozvíjena fantazie a kreativita dětí, podporujeme rozvoj výtvarných technických schopností – stříhání, lepení, vytrhávání, mačkání, skládání apod. Učíme děti komunikovat a tvořit s vrstevníkem nebo více dětmi. Seznámíme děti s různými výtvarnými pomůckami, s výtvarnými možnostmi různých materiálů, připravíme různé podklady a nástroje pro tvorbu. Postupně jim přiblížíme techniky moderního umění – muchláž, koláž, land-artové techniky.⁶²

6. 2 Potřeby

V každé lekci se uvádí stručný seznam věcí, které použijeme jak k motivaci a hře, tak k výtvarné činnosti nebo akci. Seznam potřeb je uveden i v případě, kdy v lekci seznamujeme s vybraným umělcem nebo chceme ozvláštnit zakončení lekce speciální akcí, přehlídkou nebo neobvyklou výstavou.⁶³

6. 3 Příprava

Před motivací a hrou a před výtvarnou činností je v některých lekcích také potřebná příprava. Například můžeme připravit šablony, natřít podklad, nasbírat přírodní materiál apod. Šablony připravuje dospělý a podklady nebo sběr přírodních materiálů provádíme s dětmi.⁶⁴

6. 4 Motivace a hra

Motivace a hra slouží k tomu, aby se děti lépe seznámily s výtvarnými materiály, pomůckami, podklady, nástroji nebo tématem. Přitom získávají zkušenosti a znalosti, mají nové zážitky, rozvíjejí svoji fantazii a tvořivost. Jako motivaci můžeme využít básničku, příběh nebo písničku, která souvisí s vybraným výtvarným tématem. Samozřejmě lze využít jiných literárních nebo hudebních ukázek. Součástí motivace bývají ukázky ilustrací, prohlížení obrázků v knížkách a časopisech.⁶⁵

6. 5 Výtvarná činnost

Během výtvarné činnosti necháváme dětem dostatek prostoru k vlastnímu sebevyjádření. Během aktivní činnosti při motivaci a hře děti získávají různé zkušenosti s předloženým

⁶² Srov. VONDROVÁ P., *Výtvarné náměty pro čtvero ročních období*, s. 8-9

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 8

⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 8-9

⁶⁵ Srov. VONDROVÁ P., *Výtvarné náměty pro čtvero ročních období*, s. 8-9

námětem, prožitky a mohou si i vytvářet určité představy, které pak zpracují ve svých dílech.⁶⁶

Někdy se může uvádět také obměna výtvarné činnosti, kdy výtvarná činnost upozorňuje na další materiály a pomůcky nebo podklady, kterých můžeme v tvorbě využít.

6. 6 Zakončení

Z hotových prací připravíme výstavu, některá díla si mohou děti vzít domů. Součástí zakončení lekce je také prohlížení vytvořených prací a jejich hodnocení, hry s nimi apod. Je důležité s dětmi o dílech mluvit, při tom si mohou zopakovat své znalosti o barvách, výtvarných technikách apod. Je potřebné, aby děti měly možnost popsat svá díla nebo i práce vrstevníků.⁶⁷

⁶⁶ Srov. VONDROVÁ P., *Výtvarné náměty pro čtvero ročních období*, s. 49

⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 9

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část je tvořena formou ukázkových výtvarných lekcí dětí předškolního věku. Popisují zde strukturu výtvarných lekcí a v příloze dokládám ukázky tvorby dětí.

7. Popis výtvarné tvorby

Tematický název výtvarné tvorby, kterou jsem uskutečnila na podzim, nese název „Barvy podzimu.“ Na základě teoretických poznatků jsem realizovala poznatky v praxi. Mým cílem bylo zvolit takové činnosti v návaznosti na teoretické poznatky, které bych mohla realizovat v praxi, kde by si děti mohly vyzkoušet práci s jednotlivými výtvarnými technikami jako je kresba, malba nebo modelování. Inspirovala jsem se knihami od Uždila a Karly Cikánkové, ve kterých pojednává o jednotlivých výtvarných technikách. Výtvarných lekcí se zúčastnilo 5 dětí předškolního věku ve věku 4 - 6 let. Z toho 3 chlapci a 2 dívky. Ve výtvarném tvoření byl realizován podzimní strom s lístky a ježky, slunce a jeho proměny, modelování s podtématem: „Maluje sluníčko červené jablíčko“ a kresba s tematikou volného času.

7. 1 Cíl tvorby

Cílem tvorby bylo v jednotlivých výtvarných lekcích rozvinout dětskou výtvarnou tvořivost. Děti si mohly vyzkoušet výtvarné techniky směřující k rozvoji dětského výtvarného projevu. V jednotlivých výtvarných lekcích je detailně rozpracován a popsán postup práce se stanovenými cíly, které vedou k rozvoji dětského výtvarného projevu.

7. 2 Motivace k činnostem

Motivace k jednotlivým činnostem je velice důležitou součástí. Pokud se dítě pro činnost nadchne, je to výborný začátek. Dítě vnímá všemi smysly a je pro něho důležitý prožitek z činnosti. Proto je motivace důležitou součástí a začátkem k tvořivosti jako takové.

7. 3 Struktura výtvarných lekcí

Realizovala jsem 3 výtvarné lekce, ve kterých si děti vyzkoušely výtvarné techniky jako je malba, kresba a modelování. Jednalo se o podzimní strom s lístky a ježky, slunce a jeho proměny, modelování s podtématem: „Maluje sluníčko červené jablíčko“ a kresbu

s tematikou volného času. Jako motivaci pro výtvarnou činnost s dětmi jsem volila smyslové hry, pohádku, rozhovor, báseň, obrázky i vycházku do přírody.

7. 3. 1 „Podzimní strom s lístky a ježky“

Popis výtvarné techniky

Při prvním výtvarném setkání a výtvarné lekci jsem zvolila výtvarnou techniku malbu. Děti mají přirozenou odvahu a chuť sáhnout si do barev přímo. V první části se jednalo o výtvarné otisky - monotypy. Děti si vyzkoušely otisk svojí ruky na papír za použití temperových barev. V druhé části činnosti se jednalo o malbu (ježka) na předem vytvořenou šablonu.

Cíl výtvarné lekce

- Rozvoj fantazie a představivosti
- Rozvoj jemné motoriky
- Správně držení štětce
- Rozvoj pocitu sounáležitosti se skupinou.

Pomůcky a materiál

Pohádka „O ježkovi“ z knihy od Macholdové, T., čtvrtky, štětce, hadřík, kelímky na vodu, temperové barvy, balicí papír, barevné papíry, šablony

Příprava

Podkladem k výtvarné činnosti byl podzimní strom vzniklý za použití vytrhávání barevného papíru a následné lepení na balicí papír jako podklad k malbě. Další přípravou byla šablona ježka.

Motivace

Vycházka do přírody. Pozorování změn v přírodě, sběr listů a podzimních plodů. Vytvoření skřítky „Podzimníčka“ Rozhovor. Pohádka „O ježkovi.“ z knihy od Macholdové T.

Popis pracovního postupu

Děti měly na vytvořený podklad – strom otiskovat svoje ruce tak, že si nejprve štětcem nanesly na ruce temperové barvy. Lístky stromů jsou různě barevné. Ruce pak otiskávaly na větve stromu, jak kdo chtěl mít lístek umístěný. Některý lístek může padat ze stromu, některý už je spadlý, jiný ve větru plápolá.. Následně děti tvořily ježky na předem připravené šablony a umisťovaly pod podzimní strom.

Hodnocení činnosti

Průběh

Činnost probíhala se skupinkou 5 dětí ve věku 4-6 let, z toho 3 chlapci a 2 dívky. Inspirací a motivací k činnosti byla vycházka do přírody, kde jsme pozorovali změny v přírodě, nasbírali podzimní plody – kaštiny, žaludy, listí ze stromu atd. Následoval rozhovor, čeho si děti mohly v přírodě všimnout, jaké charakteristické znaky má podzim. Z nasbíraných plodů děti vytvořily skřítku „Podzimníčka“ a poslechy si pohádku „O ježkovi.“

Na formátu balicího papíru jsem si připravila siluetu podzimního stromu. Dětem jsem vysvětlila, co se bude dít. Při práci s barvou, jsem děti průběžně motivovala, aby se nebály používat barevné odstíny na dlaň (list) a mít tak listy více barevné. Činnost s otiskováním rukou jsem praktikovala po dvou a třech dětech, až se vystřídaly všichni. Při malbě ježků jsem některé děti opravovala v držení štětce. Mohla jsem si také povšimnout u některých dětí větší inklinaci k barevné skvrně.

Reflexe

Při práci s barvou, jsem děti průběžně motivovala, aby se nebály používat barevné odstíny a mít listy více barevné. Dbala jsem na správné používání štětce a opravovala chybné držení. Také jsem dbala na to, aby děti pokud možno správně používaly tempery s vodou. Po ruce měly také k dispozici hadřík na osušení štětce. Pocit sounáležitosti se skupinou jsem naplnila společnou výstavou práce na jednom podkladu. U dětí jsem rozvinula jemnou motoriku. Mým záměrem bylo také bez ostychu používat barvy a nebát se sáhnout si do barev přímo. Zpočátku byly u některých dětí znát trochu rozpaky z nanesení barvy přímo na ruce, ale nakonec děti práce nadchla tak, že se zdařila a všichni si činnost vyzkoušely. Všimla jsem si v návaznosti na další činnost, čímž byla malba ježků na předem vytvořenou šablonu, že se děti více pouštěly do používání barev a ježci se tak stávali více barevní, jako by byli zahrabaní v barevném listí. Mohu říci, že jsem měla skupinku výtvarně zdatných dětí. Děti mají zkušenost s malbou z mateřské školy, dvě z nich navštěvují výtvarný kroužek. Děti činnost nadchla a prožily si ji. Rozvinula jsem u dětí fantazii a představivost.

7. 3. 2 „Slunce a jeho proměny“

Popis výtvarné techniky

V návaznosti na předchozí činnost jsem zařadila malbu a modelování. Mým záměrem bylo zjistit, jak se děti dokáží popasovat s používáním barev a se svou fantazií a představivostí při malbě slunce v různých ročních dobách.

Cíl výtvarné lekce

- Rozvoj představivosti a fantazie
- Rozvoj dovednosti plastického vyjádření při práci s modelovací hmotou
- Podporování rozvoje smyslů – především zraku a hmatu.

Pomůcky a materiál

Modelína, šátky, jablka, šiška za stromu, kamínky, tuš, čtvrtky, štětce, hadřík, kelímky na vodu, temperové barvy.

Motivace

K jednotlivým ročním obdobím se obrací lidová slovesnost – pohádky, pověsti, mýty. S dětmi jsme si povídaly o jednotlivých ročních obdobích – co je pro ně charakteristické – co se děje v přírodě na podzim, v létě, na jaře, v zimě. Jaké barvy si myslí, že by mohly mít jednotlivá roční období. Zde záleží na fantazii a představivosti každého dítěte. Vycházela jsem z přesvědčení, že děti ovládají znalost barev. Zahráli jsme si hru Pan Čáp ztratil čepičku.

Pro modelování jsem zařadila smyslové hry s jablkem, kdy děti se zavázanýma očima mohly hmatem poznávat tvary předmětů - jejich povrch. Jablko jsem nechala dětem také ochutnat. Motivací byla následně báseň „O jablíčku.“

Popis pracovního postupu

Děti měly před sebou čtvrtku rozdělenou na čtyři části – roční období. Společně jsme malovaly slunce v barvách na jaře, v létě, na podzim a nakonec v zimě. Snažila jsem se o to, aby každé dítě malovalo pokud možno za sebe. Každý má jinou představu, jiné výtvarné citění. V další části výtvarné lekce jsem zvolila modelování jablíček z modelíny s podtématem „Maluje sluníčko červené jablíčko..“ Děti si tak rozvinuly jemnou motoriku při modelování.

Hodnocení činnosti

Průběh

Společně jsme s dětmi malovali slunce v barvách na jaře, v létě, na podzim a nakonec v zimě. Snažila jsem se o to, aby každé dítě malovalo pokud možno za sebe. Každé dítě má jinou představu a ta je správná. Jednalo se mi také o používání barev a to, aby se děti nebály používat barevné odstíny, aby si vyzkoušely používat barvy. Ani tak jako o výsledek, se mi jednalo spíše o proces. Samozřejmě, že jsem se snažila být dětem nápomocná, jak jen to bylo možné, ale na druhou stranu jsem nechtěla příliš do činnosti zasahovat. Průběžně jsem děti motivovala a povzbuzovala. Při modelování si děti procvičily jemnou motoriku a rozvinuly si dovednosti plastického vyjádření při práci s modelovací hmotou. Následovalo prohlížení hotových prací.

Reflexe

Tato činnost s malbou sluníček byla sice pro děti náročnější, ale o to se více povedla. Některé děti vyžadovaly více individuální přístup. Nechala jsem každého tvořit podle sebe a hlavně za sebe tak, jak on to cítil. Z dětí jsem měla radost, neboť se jednalo o skupinku výtvarně zdatných dětí, kteří chtějí tvořit, tudíž jsem se nesetkala s tím, že by vyloženě někdo nechtěl tvořit. Při modelování si děti procvičily jemnou motoriku a rozvinuly si dovednosti plastického vyjádření při práci s modelovací hmotou. Rozvinula jsem představivost a fantazii.

7. 3. 3 „Já ve volném čase“

Popis výtvarné techniky

V teoretické části jsem se zabývala vývojem kresby lidské postavy. Zajímalo mě, jak se děti popasují s pojetím lidské postavy - sebe v kresbě.

Cíl výtvarné lekce

- Rozvoj kreslířských schopností při tematické kresbě.
- Rozvoj koordinace ruky a oka
- Rozvoj jemné motoriky
- Správné držení kreslířského náčiní

Pomůcky a materiál

Čtvrtky, voskovky, pastelky, tužky, obrázky jednotlivých ročních období.

Motivace

Rozhovor s dětmi o tom, co rády dělají ve svém volném čase. Motivovala jsem obrázky ročních období. Povídali jsme si s dětmi o tom, co můžeme dělat v jednotlivých ročních obdobích.

Popis pracovního postupu

Děti kreslily tématickou kresbu s názvem „Já ve volném čase“. Kresby byly změřeny na činnosti, kterým se děti rády věnují ve svém volném čase.

Hodnocení činnosti

Průběh

Při tematické kresbě vznikaly zajímavé práce, kdy některé kresby jsou výtvarně zdatnější a ukazují na výtvarné období, ve kterém se právě děti nachází. Děti si rozvinuly kreslířské schopnosti při tematické kresbě a také jemnou motoriku. Dbala jsem na správné držení kreslířského náčiní. Některé děti nakreslily i dva obrázky. Na závěr jsme si společně prohlédli výtvary.

Reflexe

Cílem výtvarné lekce byl rozvoj kreslířských schopností při tematické kresbě. Další dílčím cílem bylo rozvinout koordinaci ruky a oka. Dále pak rozvoj jemné motoriky. Pro děti bylo samotné téma zajímavé, měly dostatek prostoru, času a materiálu. S tématem se každý vypořádal po svém. Kresba lidské postavy se v dětských obrázcích vyskytuje převážně z profilu. U Vojty se již rýsuje naznačení pohybu. Průběžně jsem děti motivovala a povzbuzovala k činnosti. Děti si rozvinuly kreslířské schopnosti při tematické kresbě. Děti si dále rozvinuly jemnou motoriku při držení pastelky, voskovky, tužky. Dbala jsem na správné držení kreslířského náčiní a opravovala chybné držení. Cíle jsem splnila.

ZÁVĚR

V teoretické části bakalářské práce jsem se zabývala rozvojem dětského výtvarného projevu v předškolním věku. Rozebrala jsem dětský výtvarný projev a poukázala na charakteristické znaky dětského výtvarného projevu. Blíže jsem specifikovala dětské výtvarné techniky v předškolním věku a zabývala se tvořivostí z různých pohledů. Zabývala jsem se také volným časem. Volný čas představuje důležitou součást života dětí. Mám za sebou tři roky praxe v mateřské škole a jsem ráda, že jsem si touto prací mohla utřídit poznatky a obohatit se ve své praxi.

Teoretickou část a jednotlivé kapitoly jsem třídila tak, aby na sebe vzájemně navazovaly a mohla jsem je brát jako výchozí bod k praktické části. Cílem mé práce bylo získané teoretické poznatky ověřit v praxi formou ukázkových lekcí výtvarné tvorby dětí předškolního věku. Činnosti jsem volila v návaznosti na předchozí znalosti dětí. Zaměřila jsem se hlavně na prožitek z vlastní činnosti, který je podle mého názoru nejdůležitější. Děti si osvojily některé základní výtvarné techniky používané v předškolním vzdělávání. Ve výtvarných činnostech hrál pro mě důležitou roli proces, nikoliv líbivý finální výsledek. Děti je třeba vhodně motivovat a vtáhnout do činnosti. Zpětnou vazbu mi tvoří děti.

Pokud se zaměřím na naplnění cílů a vybavím si celý tvořivý proces, základem je motivace, prožitek z činnosti, průběžné povzbuzování dětí a pochvala. Některé děti potřebují povzbudit k činnosti, aby důvěřovaly svým výtvarným schopnostem. Pro děti byly náměty činností zajímavé. Poznatky, které jsem získala mi budou sloužit pro další pedagogickou praxi. V praktické části jsem ověřila teoretické poznatky vzhledem k výchovně - vzdělávacím cílům. Cíle jsem naplnila. Dětský výtvarný projev v předškolním věku je nutno stále rozvíjet, neboť děti jsou tvárné a zvědavé.

Seznam literatury:

- CIKÁNOVÁ K.**, *Kreslete si s námi*. Praha: Aventinum 1992, ISBN 80-85277-79-4
- CIKÁNOVÁ K.**, *Malujte si s námi*. Praha: Aventinum 1993, ISBN 80-85277-84-0
- CIKÁNOVÁ K.**, *Objevujte s námi tvar*. Praha: Aventinum 1995, ISBN 80-7151-732-1
- CIKÁNOVÁ K.**, *Objevujte s námi textil*, Praha: Aventinum 1996, ISBN 80-85277-85-9
- DAVIDO, R.**, *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál 2001. ISBN 80-7178-449-4
- HAZUKOVÁ H., ŠAMŠULA K.**, *Didaktika výtvarné výchovy I*. UK Praha 1991
ISBN 80-7066-368-5
- HAZUKOVÁ H., ŠAMŠULA K.**, *Didaktika výtvarné výchovy I*. UK Praha 2005
ISBN 80-7290-237-7
- KAPLÁNEK M.**, *Čas volnosti – čas výchovy*, Praha: Portál 2012, ISBN 978-80262-0450-3
- KAPLÁNEK M.**, *Výchova a volný čas*, České Budějovice 2006, ISBN 80-7040-849-9
- KÖNIGOVÁ M.**, *Jak myslet kreativně*, Praha: Grada 2006, ISBN 80-247-1626-7
- MACHOLDOVÁ T., RYŠAVÝ M.**, *Výtvarné práce s pohádkami*, Portál 2013, ISBN 978-80-262-0396-4
- SLAVÍK J.**, *Od výrazu k dialogu ve výchově*, UK 1997, ISBN 80-7184-437-3
- SLAVÍK J.**, *Výtvarné čarování*. UK Praha 2000, ISBN 80-7290-016-1
- SVOBODA M., KREJČÍŘOVÁ D., VÁGNEROVÁ M.**, *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*, Praha: Portál 2001, ISBN 80-7178-545-8

ŠIMONOVÁ, A. Výtvarná dílna. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-960-7

Články RVP.cz: *Pojetí výtvarné výchovy v rámcovém vzdělávacím plánu* [online]. [cit 2015-03-10]. Dostupné z WWW: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/238/pojeti-vytvarne-vychovy-v-ramcovem-vzdelavacim-programu-pro-predskolni-vzdelavani.html/> .

UŽDIL J., Čáry, klikyháky, paňáci a auta; Výtvarný projev a psychický život dítěte, Praha Portál 2002 ISBN

VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie*, Praha: Karolinum 2005, ISBN 80-246- 0956-8

VONDROVÁ, P., *Výtvarné náměty pro čtvero ročních období*, Portál 2005, ISBN 80-7178-814-7

Články RVP.cz: *Výtvarné inspirace* [online] [cit. 2015- 03- 10]. DOSTUPNÉ Z WWW:<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/8487/VYTVARNE-INSPIRACE.html/>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I.	Fotografie „ <i>Podzimní strom s lístky a ježky</i> “
Příloha II.	Fotografie „ <i>Proměny slunce v ročních dobách</i> “
Příloha III.	Fotografie „ <i>Maluje sluníčko červené jablíčko 1</i> “
Příloha IV.	Fotografie „ <i>Maluje sluníčko červené jablíčko 2</i> “
Příloha V.	Fotografie „ <i>Na cestě za babičkou</i> “ <i>Honzík 5;6 let</i>
Příloha VI.	Fotografie „ <i>S dědou na houbách</i> “ <i>Honzík 5;6 let</i>
Příloha VII.	Fotografie „ <i>Na houbách</i> “ <i>Matyáš 6;1 let</i>
Příloha VIII.	Fotografie „ <i>Hraji fotbal</i> “ <i>Matyáš 6;1 let</i>
Příloha IX.	Fotografie „ <i>Na fotbale</i> “ <i>Vojta 6;9 let</i>
Příloha X.	Fotografie „ <i>V ZOO</i> “ <i>Vojta 6;9 let</i>
Příloha XI.	Fotografie „ <i>Na prázdninách</i> “ <i>Lucinka 4;2 let</i>

PŘÍLOHY

Příloha I. Fotografie *Podzimní strom s lístky a ježky*

Příloha II. Fotografie *Proměny slunce v ročních dobách*

Příloha III. Fotografie *Modelování 1*

Příloha IV. Fotografie „*Maluje sluníčko červené jablíčko 2*“

Příloha V. Fotografie „Já ve volném čase.“ „Na cestě za babičkou“ Honzík (5;6 let)

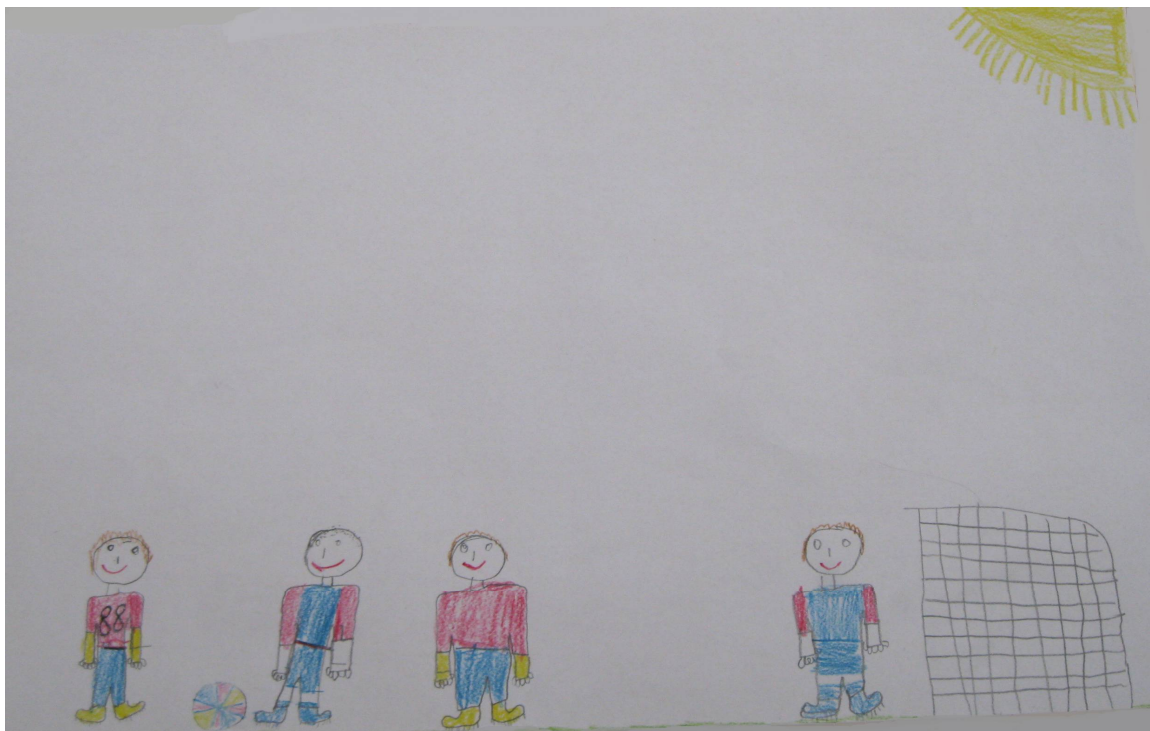
Příloha VI. Fotografie „Já ve volném čase“ „S dědou na houbách.“ Honzík (5;6 let)

Příloha VII. Fotografie „Na houbách“ (Matyáš 6;1)

Příloha VIII. Fotografie „Hrají fotbal“ Matyáš 6;1 let

Příloha IX. Fotografie „Na fotbale“ Vojta 6;9 let

Příloha X. Fotografie „V ZOO“ Vojta 6;9 let

Příloha XI. Fotografie „Na prázdninách“ Lucinka 4;2 let